

CULTUURHISTORISCHE INVENTARISATIE

M.I.P.

Aanvullingsrapport
gebieden met bijzondere waarden

**Provincie
Noord-Brabant**

INHOUD

1.	Inleiding	4
2.	Criteria	5
3.	Gebieden met bijzondere waarden niet in de rapporten beschreven	6
3.1.	Gemeente Alphen en Riel, kern Riel ✓	6
3.2.	Gemeente Best, Batadorp ✓	8
3.3.	Gemeente Boxtel, Baroniestraat ✓	10
3.4.	Gemeente Budel, Dorplein ✓	12
3.5.	Gemeente Dongen, Heuvelstraat-Kerkstraat; Hoge Ham-Lage Ham; Donge Vaart ✓	14
3.5.1.	Heuvelstraat-Kerkstraat	14
3.5.2.	Hoge Ham-Lage Ham	17
3.5.3.	Donge Vaart	18
3.6.	Gemeente Etten-Leur, Geerkade ✓	20
3.7.	Gemeente Geldrop, Heuvel ✓	22
3.8.	Gemeente Goirle, Bergstraat, Kerkstraat, Schoolstraat ✓	24
3.9.	Hooge en Lage Zwaluwe, Spoorstraat-Havenstraat; Dorpsstraat-Kerkstraat-Nieuwlandsedijk	26
3.9.1.	Spoorstraat-Havenstraat ✓	26
3.9.2.	Dorpsstraat-Kerkstraat-Nieuwlandsedijk ✓	28
3.10.	Gemeente Nuenen, Park ✓	30
3.11.	Gemeente Udenhout, Schoorstraat-Groenstraat-Slimstraat-Kreitenmolenstraat ✓	32
3.12.	Gemeente Vught, Taalstraat-Mariaplein; Hoogstraat	34
3.12.1.	Taalstraat-Mariaplein ✓	34
3.12.2.	Hoogstraat ✓	36
3.13.	Gemeente Wouw, Markt en omgeving ✓	37
4.	Gebieden met bijzondere waarden, eerder in MIP-rapporten beschreven	39
5.	Waardevolle groepen uit de periode voor 1850	40
6.	Beschermde stads- en dorpsbezielen	42

1. Inleiding

Dit rapport met de beschrijving van een ¹⁸ aantal 'gebieden met bijzondere waarden' maakt deel uit van de serie Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant- Monumenten Inventarisatie project. Het beschrijft beknopt de gebieden met bijzondere stedenbouwkundige of landschappelijke waarden, welke zich bevinden in de vòòr 1988 geïnventariseerde gemeenten.

Bij de start van de Cultuurhistorische Inventarisatie binnen de provincie in september 1979 werden per gemeente niet alleen waardevolle objecten geïnventariseerd, maar werd tevens op de kaarten aangegeven welke gebieden binnen een gemeente bijzonder van belang waren, de zogenaamde 'waardevolle groepen'. Omljnd werden historische kernen van nederzettingen zoals de kommen van Nuenen, Katwijk (gemeente Cuijk) en Etten, maar ook gave gehuchten in het buitengebied zoals de Boompjesdijk bij Klundert. In bepaalde gevallen werden ook percelen omljnd die een bijzondere betekenis hadden in relatie tot een gave nederzetting. Dit gold bijvoorbeeld voor het open akkergebied Boterwijk ten westen van Oirschot, een der weinige voorbeelden van een gave oude dorpsrand. In alle gevallen ging het om gebieden die tussen de vroege middeleeuwen en ca. 1950 ontstaan waren en veelal gekarakteriseerd werden door een grote mate van continuïteit en een geleidelijke groei.

Dit model is tot eind 1988 gehanteerd in 68 gemeenten. Vervolgens is in Noord-Brabant het Monumenten Inventarisatie project van start gegaan, de landelijke inventarisatie van 'jongere bouwkunst', objecten en structuren tussen ca. 1850 en 1940 tot stand gekomen. Binnen dit kader werden in de toen samengestelde MIP-rapporten per gemeente ook 'gebieden met bijzondere waarden' aangegeven. In tegenstelling tot de 'waardevolle groepen' gaat het hierbij om gebieden die grotendeels in de periode 1850-1940 tot stand zijn gekomen en in het algemeen een duidelijk herkenbare stedenbouwkundige opzet vertonen. Daarnaast kan het ook gaan om gebieden met een oudere oorsprong, die echter thans een overwegend 19e- of 20e-eeuws beeld vertonen. Conform de handleiding Stedenbouwkundige Ontwikkelingen (1850-1940) werden dergelijke gebieden aangewezen in de resterende Brabantse MIP-gemeenten.

Vervolgens is voor de tussen 1979 en 1988 beschreven gemeenten bezien of hier ook sprake is van gebieden welke alsnog volgens de criteria van het M.I.P. aangewezen dienden te worden als 'gebied met bijzondere waarden'. In overleg met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft dit geresulteerd in de constatering dat in 13 gemeenten sprake was van 18 waardevolle gebieden. Deze worden met kaart en globale omschrijving weergegeven in dit rapport, dat als aanvulling op de eerder verschenen 'blauwe rapporten' gezien moet worden. Tevens wordt ter wille van de bruikbaarheid van dit rapport een lijst opgenomen van de gebieden met bijzondere waarden welke eerder binnen de MIP-gemeenten waren beschreven. Na een lijst van de waardevolle groepen van voor 1850 volgt tenslotte een overzicht van beschermde stads- en dorpsgezichten. Voor nadere gegevens over deze drie categorieën verwijzen wij naar de gemeente-rapporten van de 'blauwe reeks'.

Dit rapport is in 1992-93 opgesteld door A.J.C. van Leeuwen.

's-Hertogenbosch november 1993

2. Criteria

Hoewel vaak wordt aangenomen dat de tijd in de landelijke gemeenten sinds 1850 heeft 'stilgestaan', is dit geenszins het geval geweest. Ook in de periode 1850-1940 hebben vele ontwikkelingen plaats gehad. Deze hebben echter in het leeuwedeel der gemeenten niet geleid tot samenhangende stedenbouwkundige structuren. Wel zijn vele dorpskernen verdicht, terwijl de bebouwing door verstening en schaalvergroting van karakter is veranderd. Dergelijke oudere structuren met jongere bebouwing passen in veel gevallen niet binnen de strakke criteria van het MIP, die vooral zijn geënt op jongere, samenhangende stedenbouwkundige plannen. Om te voorkomen dat dergelijke situaties, indertijd te jong voor beschermd dorpsgezicht, nu te oud voor het MIP, tussen de wal en het schip zouden vallen, is er in een aantal gevallen voor gekozen zeer specifieke oudere kernen met een herkenbare 'jongere' ontwikkeling in dit rapport op te nemen, zoals Dongen, Gel-drop en Wouw.

De criteria voor de aanduiding van 'gebieden met bijzondere waarden' kunnen onderverdeeld worden in drie groepen, namelijk:

1. Een reeks die de eigen waarde van het gebied betreft,
 2. een groep die de verwijzende, representatieve waarde van het gebied omschrijft, en
 3. een groep die de waarde van het gebied in zijn omgeving behandelt.
- Daarenboven is ook aandacht besteed aan de gaafheid en zeldzaamheid van het geheel (groep 4 en 5).

Hieronder worden deze waarden per groep gespecificeerd.

1. Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit, zoals
 - 1.1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;
 - 1.2. betekenis vanwege verkaveling, inrichting en voorzieningen;
 - 1.3. betekenis vanwege architectonische en architectuurhistorische kwaliteiten;
 - 1.4. betekenis vanwege de specifieke vorm samenhangend met de functionele ontwikkeling, bijvoorbeeld havengebieden, sportparken en city-ontwikkelingen.
2. Bijzondere historische betekenis, zoals
 - 2.1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met, en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;
 - 2.2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedenbouwkundig denken;
 - 2.3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering).
3. Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals
 - 3.1. betekenis als onderdeel van een groter geheel;
 - 3.2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;
 - 3.3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel.
4. Gaafheid (van de in 1 tot en met 3 genoemde kwaliteiten).
5. Zeldzaamheid (van de in 1 tot en met 3 genoemde kwaliteiten).

3. Gebieden met bijzondere waarden niet in de rapporten beschreven

3.1. *Gemeente Alphen en Riel, kern Riel*

Algemene karakteristiek

Riel is een secundair kerkdorp, na 1500 afgesplitst, gelegen temidden van een krans van buurtschappen: Zandeinde, Spaanse Hoek, Looienhoek, Brakel, Druisdijk en Vijfhuizen. De kom, bestaande uit Kerkstraat en Dorpsstraat, is in samenhang met het open akkergebied ten westen ervan, als gebied van bijzondere waarde aangeduid en bestaat uit een noord-zuid gerichte lintbebouwing, gelegen parallel aan de westelijke oever van de Lei. Deze structuur van agrarische oorsprong is ouder dan 1850, maar heeft thans een overwegend 19e-eeuws beeld met woningen, boerderijen, de neogotische parochiekerk, pastorie en school en een deels eenlaags bebouwing. Er bevinden zich nog verscheidene meerlaagse leerlooierijen. Het station van 1867 op de voormalige lijn Tilburg-Turnhout is verdwenen. Riel is een interessant voorbeeld van een kerkdorp, waarbij de bebouwing een afspiegeling is van de verschillende sociale lagen, binnen een herkenbare landschappelijke context.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

Van belang is de ontwikkeling op de zandrug, die een gebogen straatbeloop tot gevolg heeft gehad. Vanwege de haaks op deze weg gelegen verkaveling met de afwisselende bebouwing is het geheel zeer herkenbaar als 19e eeuwse ontwikkeling. Ten westen is bovendien de relatie met het akkergebied nog aanwezig. Het is een representatief voorbeeld van een secundair kerkdorp.

Historische betekenis

De structuur is uitdrukking van de historische en sociaal-economische ontwikkeling in de vorige eeuw, waarvan ook de bebouwing getuigenis aflegt.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

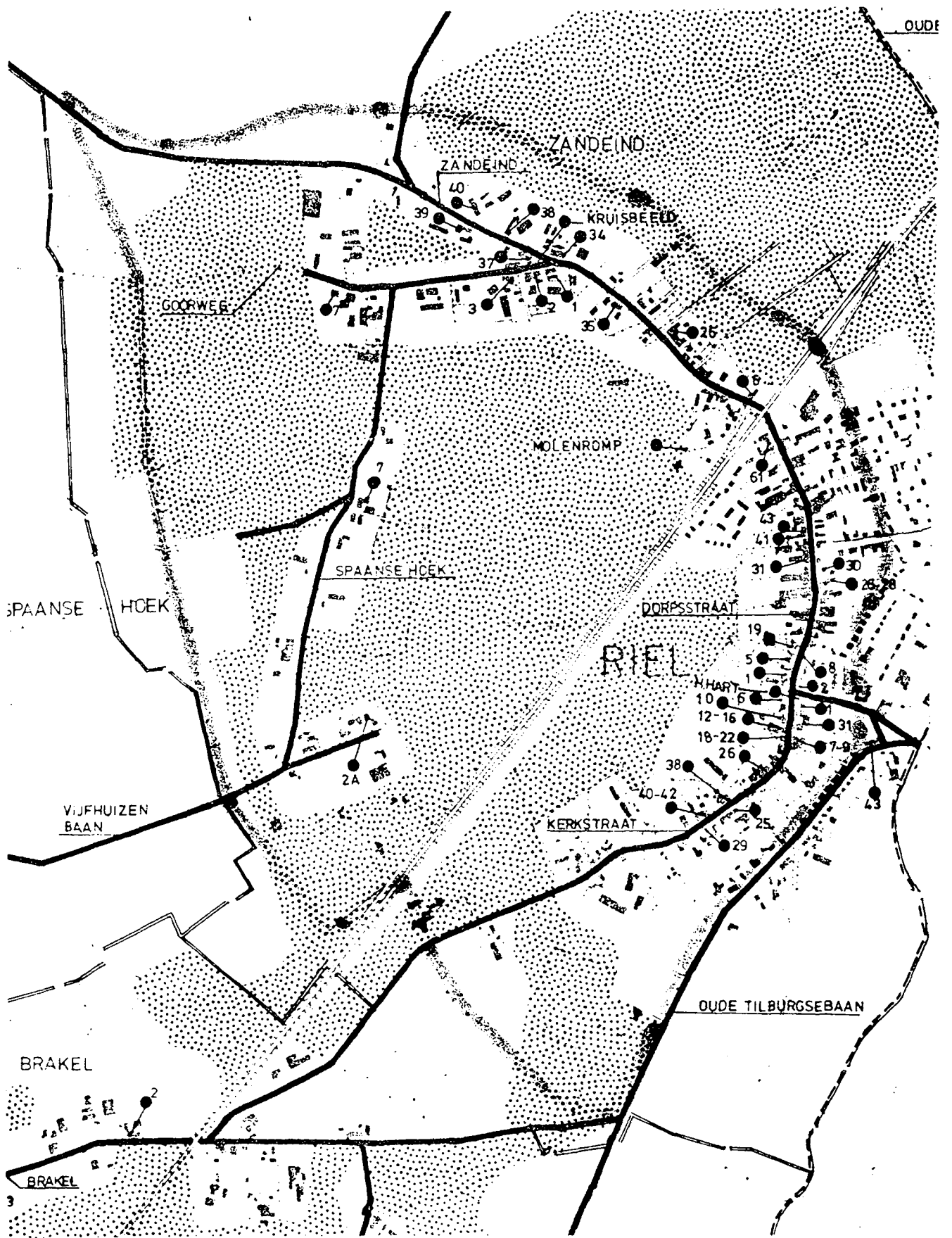
De ligging ten opzichte van de waterloop, het akkergebied en de gehuchten in de omgeving is van belang te achten.

Gaafheid

Ondanks wijziging van afzonderlijke panden en enige nieuwbouw, is de karakteristiek uit de late 19e eeuw redelijk gaaf en herkenbaar gebleven.

Zeldzaamheid

Als gave representant van de kerkdorpontwikkeling in de vorige eeuw is het geheel relatief zeldzaam in de regio en een goed voorbeeld binnen de provincie.

Alphen en Riel, kern Riel

3.2. *Gemeente Best, Batadorp*

Algemene karakteristiek

Ten zuiden van het Wilhelminakanaal werd in 1934 de schoenfabriek van de Tsjechische firma Bata gebouwd. Nabij de fabriek werd een fabrieksdorp gesticht. Bij de bouw van fabriek en woningen werd gebruik gemaakt van een beperkt aantal door Tsjechische architecten ontwikkelde bouwtypen, die ook in andere nederzettingen van dezelfde firma voorkwamen. Het dorp, ingesloten tussen het kanaal ten noorden en het bedrijfsterrein ten oosten, heeft een verkaveling met twee min of meer parallel lopende straten, verbonden door dwarsstraten en is in een tweetal fasen uitgebreid. Aan deze straten liggen in ruime tuinen enkele vrijstaande en verder vooral dubbele woningen, die twee bouwlagen tellen en een plat dak. De variatie in grootte der woningen varieert afhankelijk van de plaats in de bedrijfshiërarchie. Arbeiders hadden veelal dubbele woonhuizen, beampten bewoonden ruimere, vrijstaande huizen. Tevens zijn enkele, deels gewijzigde, ruime directievilla's gebouwd. Van de fabriek resteren sinds 1978 vooral drie drielaags gebouwen met betonskelet.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

De architectonische kwaliteit van de zeer eenvoudige woningen berust vooral op het zakelijke karakter van de met platte daken gedekte panden. De stedenbouwkundige kwaliteit ontstaat door de oppositie van woningen en het langgerekte fabriekscomplex, de open, tuindorpachtige opzet en het ritme der woningblokken aan brede straten. Het geheel is een goed voorbeeld van een fabrieksdorp, dat recent aan de zuidzijde is gewijzigd door sloop van enkele internaatsgebouwen en een uitbreiding met woningen onder zadeldaken.

Historische betekenis

Het geheel is een goed voorbeeld van de beginnende industrialisatie in Brabant. In Best was in de bos- en heidegebieden veel ruimte voor bedrijven beschikbaar, terwijl de infrastructuur van kanaal en spoorlijn aanwezig was. Voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening is het van belang als een voorbeeld van een in zakelijke stijl, op grond van rationale beginselen ontwikkeld fabrieksdorp, met hiërarchische bebouwing.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

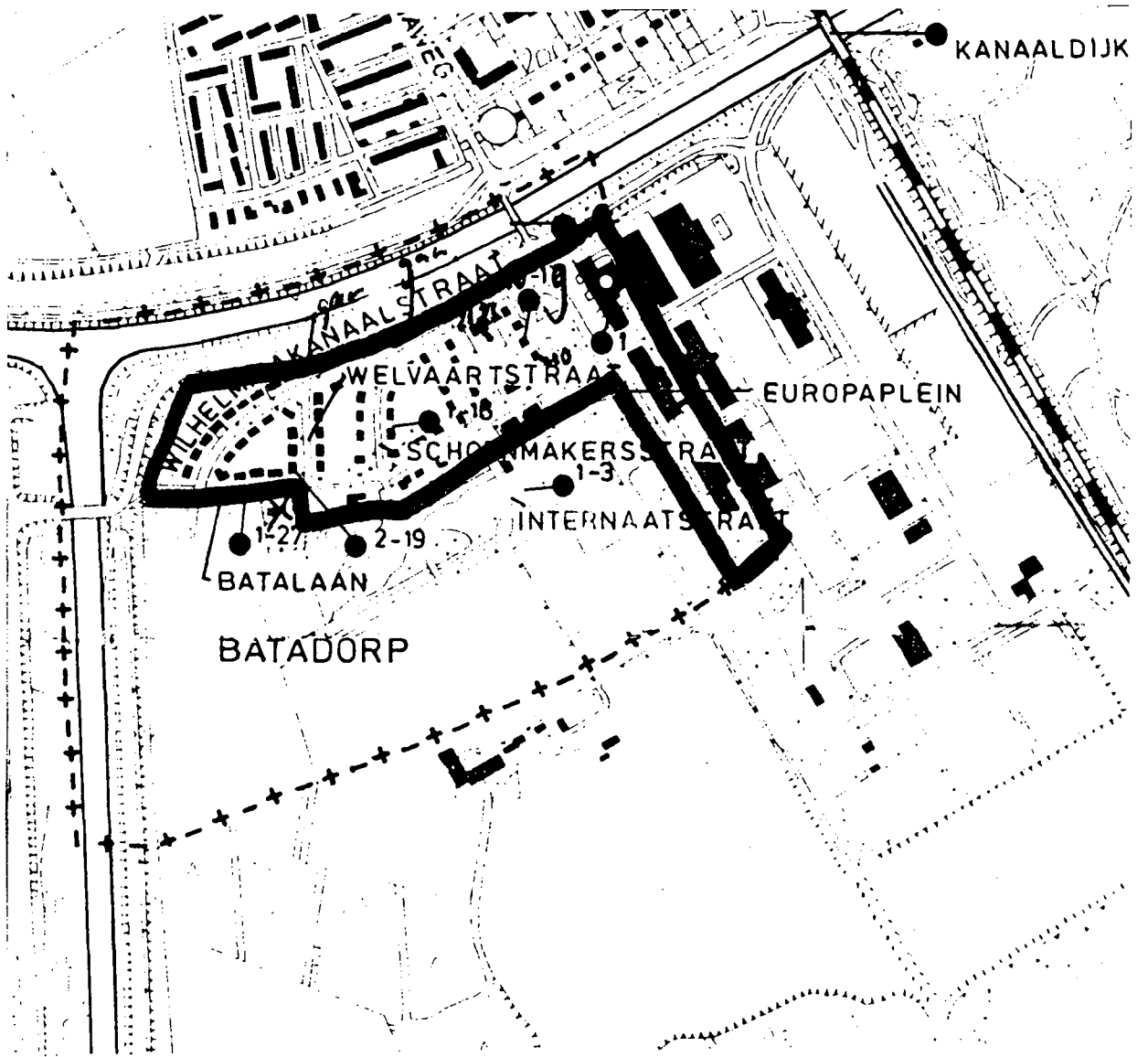
De stedenbouwkundige betekenis voor de omgeving is gering door de oorspronkelijk zeer geïsoleerde ligging. Deze autonomie was bewust bedoeld en bepaalde tot voor kort het karakter. Wel geven kanaal en spoorlijn de relaties aan met het achterland.

Gaafheid

Ondanks uitbreidingen in niet passende vorm is het grootste deel der wijk nog gaaf bewaard. De afzonderlijke woningen zijn in details gewijzigd, evenals de inrichting der straten.

Zeldzaamheid

Als voorbeeld van een fabrieksnederzetting in rationele, nieuw-zakelijke opzet is het geheel uniek in de provincie en ook landelijk gezien zeldzaam.

Best, Batadorp

3.3. Gemeente Boxtel, Baroniestraat

Algemene karakteristiek

Bij de aanleg van de spoorlijn Breda-Eindhoven in 1863-66 kreeg Boxtel een station ten westen van de oude kern. Ten gevolge hiervan ontwikkelde zich ten noorden van de Stationsstraat een spoorwijk, die rond 1970 gedeeltelijk weer vervangen is door nieuwbouw. Deze wijk bevat ten noordwesten van de Stationsstraat enige parallel lopende straten, die aan de noordzijde uitkomen op de Baroniestraat. Aan deze straat werden een kerk, scholen en andere voorzieningen gebouwd ten behoeve van de wijk. Dit geheel is gaaf bewaard gebleven.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

Er is geen sprake van een vooropgezet stedenbouwkundig plan. Aan bestaande wegen werden gebouwen gesticht die een wijksfunctie hadden. Als zodanig is deze straat een vertegenwoordiger van de ontwikkeling van een tweede parochieel centrum in Boxtel, als uitloeijsel van het ontstaan van een spoorwijk met nijverheid.

Historische betekenis

De straat met bebouwing van neokerk, kloosterinternaat, scholen en arbeiderswoningen is een getrouwe afspiegeling van de sociaal-economische en geestelijke ontwikkelingen in Boxtel na 1863. Het is een voorbeeld van laat 19e-eeuwse parochie-afsplitsing.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

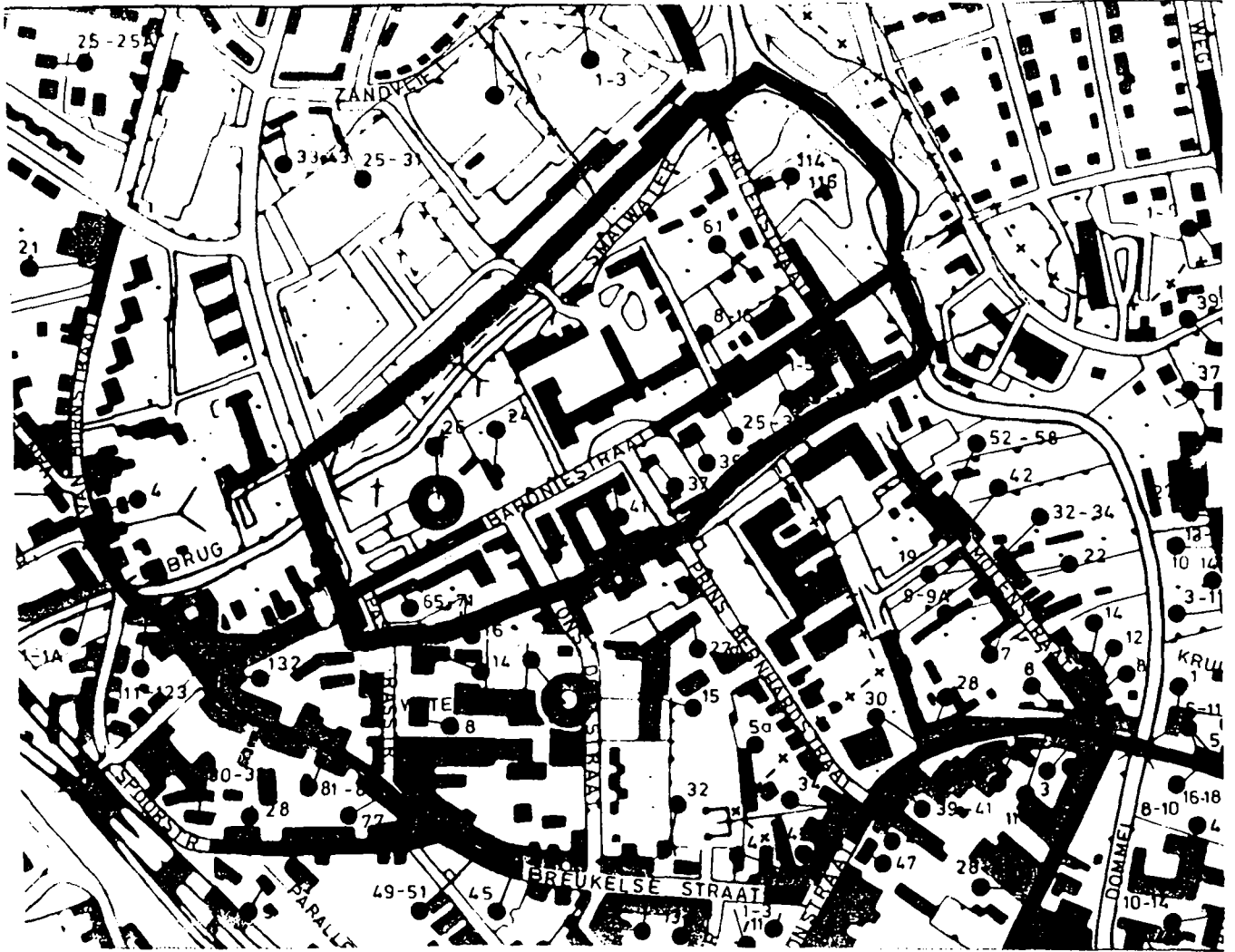
De straat maakt deel uit van de kom van Boxtel en de gewijzigde spoorwijk. De ligging ten zuiden van het Smal Water, een Dommelarm, is karakteristiek.

Gaafheid

Het straatbeeld is gaaf en herkenbaar.

Zeldzaamheid

Een dergelijke wijk met parochiesplitsing is in Brabant niet zeldzaam. In de meeste gevallen echter is het beeld door renovatie en nieuwbouw aangetast, hetgeen hier niet het geval is. Op regionaal niveau is dit gebied zeldzaam.

Boxtel, Baroniestraat

3.4. *Gemeente Budel, Dorplein*

Algemene karakteristiek

Nabij de Belgische grens, de Zuid-Willemsvaart en de spoorlijn Antwerpen-München-Gladbach vestigde de uit België afkomstige fabrikant Dor in 1892 een zinkfabriek. De lokatie was zeer geschikt vanwege de aanwezige infrastructuur, terwijl weidse heidegebieden konden dienen voor het uitwaaien van de vrijkomende gassen bij het zeer vervuilende thermische procédé. Ten zuidwesten van de fabriek werd een arbeidersnederzetting gesticht die met een eigen gevangenis en kantinegebouw geheel op zichzelf stond. Het stedenbouwkundige patroon is zeer regelmatig en bestaat uit een oost-west lopende hoofdstraat, de noord-oost/zuidwest gerichte Stevensstraat en daartussen parallel lopende straten, die gedeeltelijk bebouwd werden met rug-aan-rug- en dubbele woningen van Belgisch type op ruime erven. Deze opzet bood ruimte voor verdere uitbreiding, die echter pas na de Tweede wereldoorlog elders tot stand is gekomen. Tevens zijn er vrijstaande directievilla's en een gevangenis. De voormalige kapel op het fabrieksterrein is na 1950 vervangen door een traditionalistische parochiekerk nabij de nederzetting. Een groot deel van het oude fabriekscampus is rond 1974 gesloopt bij de overgang naar het electrolytisch productieproces.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

Het ruimtelijk plan van de wijk is in een keer ontworpen en van grote betekenis vanwege de samenhangende, geometrische opzet. De bebouwing is grotendeels gaaf en herkenbaar.

Historische betekenis

Het dorp is een unieke vertegenwoordiger van de sociaal-economische ontwikkeling in dit deel van Brabant, dat zich door de afgelegenheid leende voor de vestiging van dergelijke bedrijven. Het is een der vroegste fabrieksdorpen in Nederland en karakteriseert de industrialisatie in een vanouds rurale omgeving.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

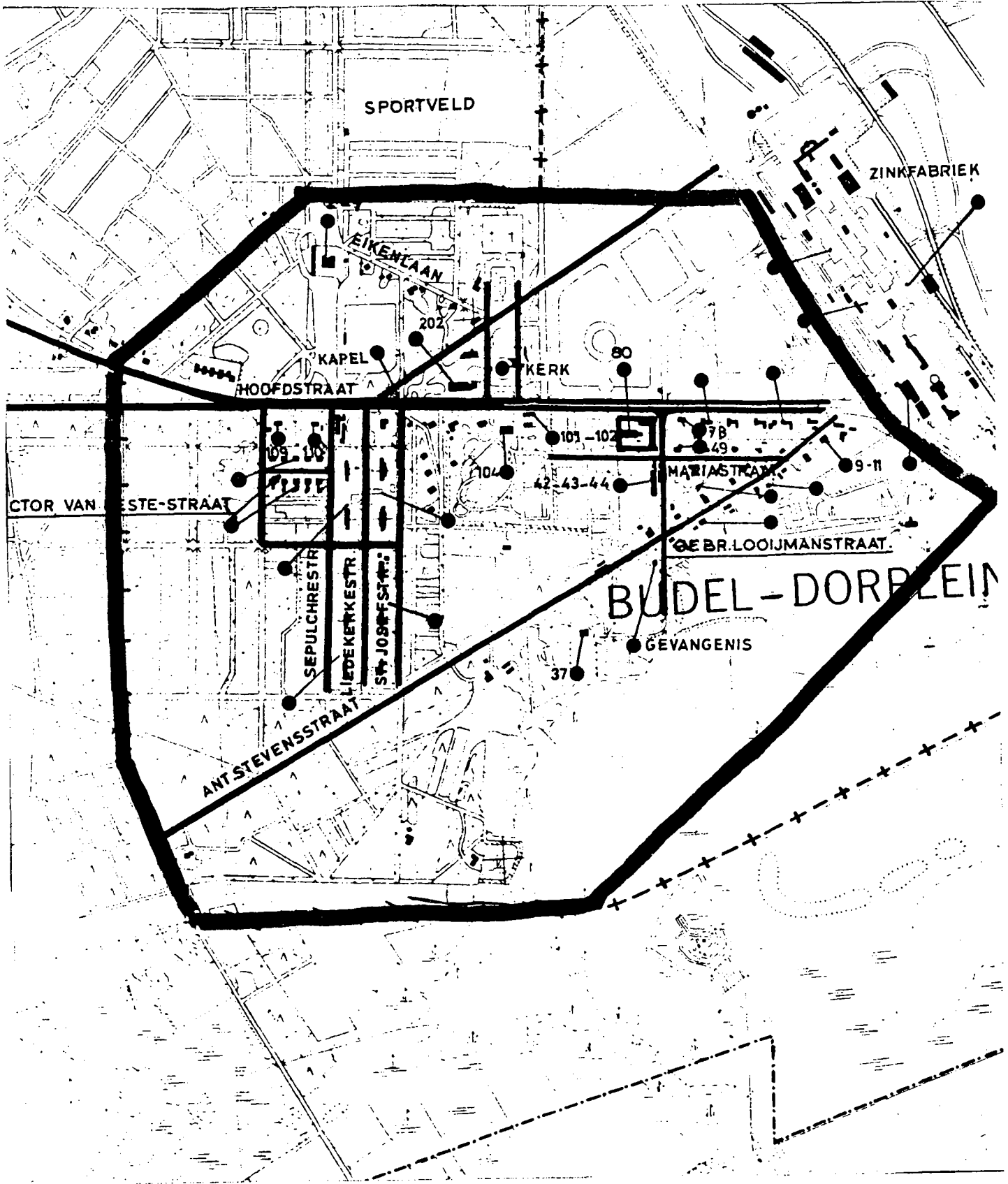
De nederzetting domineert sinds de ingrijpende sloop van grote delen van het fabriekscampus de omgeving nog meer dan eertijds het geval was. Met name de relatie tussen de bebouwing en de openheid en verlatenheid van de omgeving is karakteristiek. Evenals bij Batadorp is de bewust nagestreefde autonomie bepalend voor het karakter. Daarom wordt een deel van dit open gebied met enkele assewegen tot het gebied gerekend.

Gaafheid

Het patroon van wegen en straten is geheel bewaard gebleven, terwijl van de bebouwing onder meer de gevangenis, het kantinegebouw en verscheidene woningen gaaf zijn gebleven. Veel andere woningen hebben ondanks wijzigingen hun karakteristiek behouden.

Zeldzaamheid

Een dergelijk fabrieksdorp met bebouwing van een zuidelijk karakter en een markante stedenbouwkundige opzet is uniek in Nederland.

Budel, Dorplein

3.5. *Gemeente Dongen, Heuvelstraat-Kerkstraat; Hoge Ham-Lage Ham; Donge Vaart*

3.5.1. *Heuvelstraat-Kerkstraat*

Algemene karakteristiek

Dongen ontstond in een veengebied op enige zandopduikingen nabij de rivier de Donge. Kern van de middeleeuwse nederzetting was het driehoekige plein Heuvel met de samenkomst van Heuvelstraat en Kerkstraat. Iets meer ten oosten ligt de donk waarop de laatmiddeleeuwse kerk, thans hervormd is gebouwd. Deze structuur is nog gaaf aanwezig maar heeft in de 18e en vooral 19e eeuw een transformatie ondergaan. De agrarische bebouwing maakte gedeeltelijk plaats voor industriële complexen, waarvan de fabriek Van den Assum en Kanters wel de belangrijkste is. Tevens verzezen hier enkele katholieke gestichten, waaronder Huize Overdonk.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

Hoewel de huidige structuur van het gebied met de driehoekige Heuvel nabij de rivier de Donge middeleeuws is, draagt het straatbeeld thans volledig een 19e- en vroeg 20e-eeuws karakter.

Historische betekenis

De nederzetting is een goed voorbeeld van de transformatie van agrarische naar industriële nederzetting, gepaard gaande met verdichting van de bebouwing en schaalvergroting.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

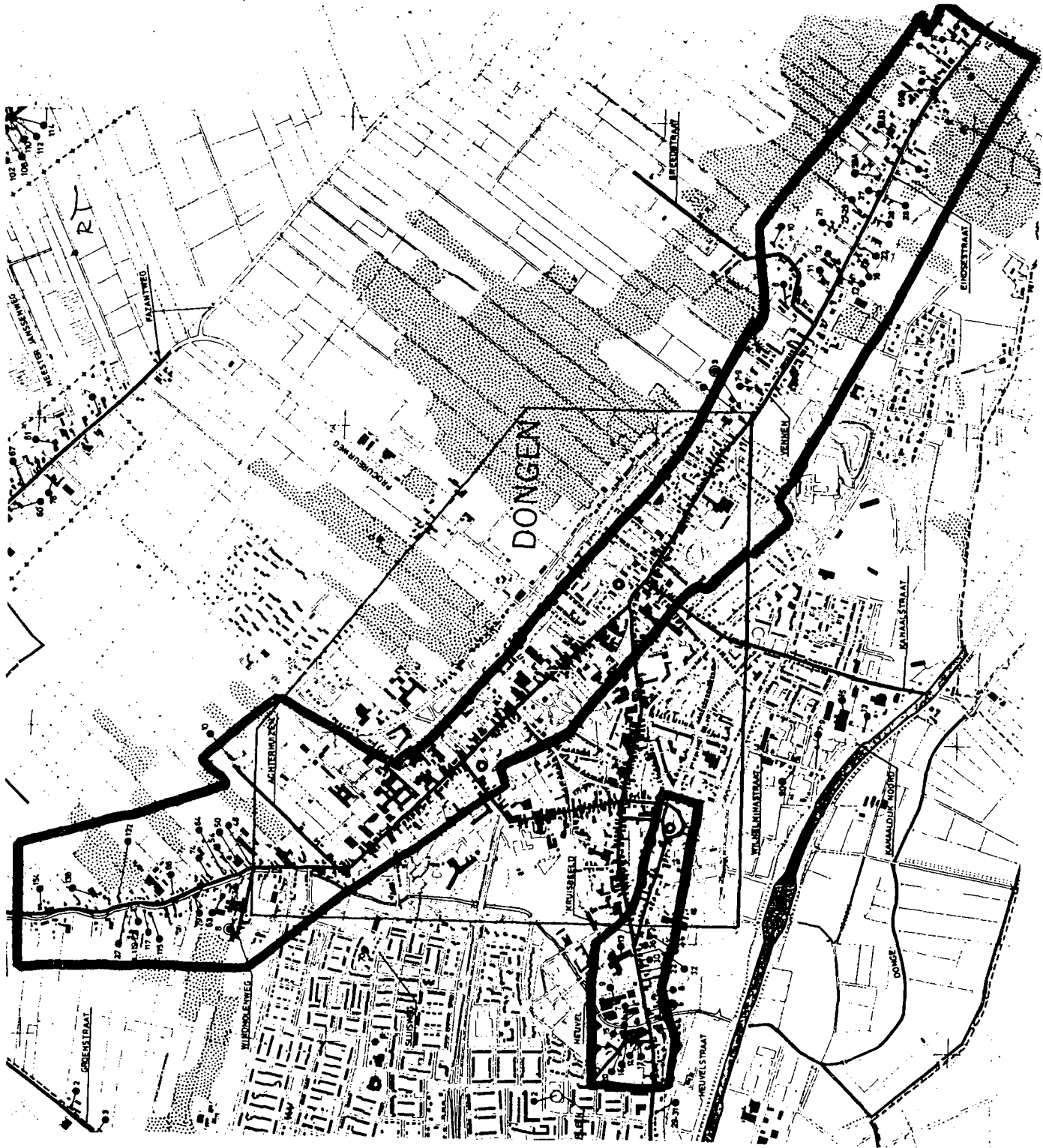
Hoewel grotendeels ingesloten door dorpsuitbreidingen is aan de zuidzijde, nabij het Wilhelminakanaal, de relatie met het open land nog afleesbaar.

Gaafheid

Ondanks incidentele vernieuwing van de bebouwing en de gedeeltelijke sloop van het gesticht Overdonk, is de laat-19e en vroeg 20e- eeuwse karakteristiek nog steeds aanwezig.

Zeldzaamheid

Binnen de provincie treffen we verscheidene nederzettingen die op basis van een oudere structuur in de MIP- periode sterke wijzigingen ondergingen. Op provinciaal niveau is deze kern hier een goed en gaaf voorbeeld van.

Dongen, Heuvelstraat; Hogz Ham

3.5.2. Hoge Ham-Lage Ham

Algemene karakteristiek

Ten noorden van de genoemde oude dorpskern ontstond na de verwoesting van 1672 op de overgang tussen hoge en lage gronden een lintbebouwing. De Lage Ham bestaat uit een langgerekte lintbebouwing parallel aan de loop van de rivier de Donge. Hierop sluiten Hoge Ham, Vennen en Eindsestraat aan met een noordwest-zuidoost lopend bebouwingslint. Hier concentreerde zich in de 18e en 19e eeuw de looierij en schoenmakerij. In 1860 telde men 63 looierijen en 153 schoenmakerijen. Vestigingsfactoren waren de aanwezigheid van schoon water in de Donge en de beschikbaarheid van eikenschors of run. Vanaf 1801 vestigde zich hier een meisjespensionaat, terwijl de kerk in 1920 vernieuwd werd.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

De langgerekte lintbebouwing bestaat uit een vooral in de 19e en vroege 20e eeuw bebouwde straat. Op diepe terreinen achter de tweelaags woonbebouwing, bevinden zich aan haaks gerichte 'stichten' de diepe terreinen en samengestelde complexen van verscheidene looierijen. Het voormalige pensionaat en de koepelkerk domineren het straatbeeld. De kerk van de H. Laurentius is de opvolger uit 1920 van een in 1830 gebouwde waterstaatskerk. In 1907 verrees een tweede parochiekerk aan de St. Josephstraat.

Historische betekenis

Het geheel is een goed voorbeeld van de invloed van de explosief groeiende leer- en schoenindustrie op een traditionele nederzetting en is, ondanks de grootscheepse teloorgang van deze bedrijvigheid, nog goeddeels bewaard gebleven.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

De langgerekte hoofdas bepaalt nog steeds het dorpsbeeld. Vooral vanuit de noordelijke lage weilanden is het beeld nog herkenbaar. De koepelkerk domineert de wijde omgeving.

Gaafheid

Structuur en straatbeeld met een mengeling van woon- en fabrieksbebouwing zijn ondanks functieverandering en afbraak nog grotendeels herkenbaar. Ook de relatie van de complexen tot de waterloop van den Donge is nog herkenbaar.

Zeldzaamheid

Binnen de provincie vormt dit industrielandchap, samen met vergelijkbare voorbeelden in Waalwijk en Gilze-Rijen, een uniek geheel dat ook landelijk van grote betekenis is.

3.5.3. Donge Vaart

Algemene karakteristiek

Aan weerszijden van de na 1563 gegraven Dongense Vaart ontstond in de veenontginning een agrarische nederzetting, die in 1867 een zelfstandige parochie werd en ook enige industrialisatie kende. Het kerkdorp heeft een 19e-eeuws karakter, met haaks op de vaart en de beide wegen gelegen strokenverkaveling. Nabij de overgang van weg en vaart bevindt zich de parochiekerk waarbij de bebouwing iets verdicht is. In de nabijheid bevinden zich nog twee leerlooierijen.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

Aan de nederzetting ligt geen stedenbouwkundig plan ten grondslag. Zij breidde zich in de vorige eeuw op basis van de bestaande patronen van kavels, vaart en wegen. Thans heeft zij een overwegend 19e eeuwse karakter met eenvoudige bebouwing.

Historische betekenis

Donge Vaart is een gaaf voorbeeld van een 19e-eeuwse kerkdorp-ontwikkeling in een vroegere veenontginning.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

De nederzetting bezit nog de oorspronkelijke situering in open weidegebied.

Gaafheid

Structuur en bebouwing zijn nauwelijks gewijzigd.

Zeldzaamheid

Op provinciaal niveau is de nederzetting een goed voorbeeld van een 19e-eeuwse kerkdorp, waarvan overigens nog verscheidene voorbeelden aanwezig zijn.

Dongen, Donge Vaart

3.6. *Gemeente Etten-Leur, Geerkade*

Algemene karakteristiek

Dit gebied maakt deel uit van de na 1507 als gevolg van de bedijking van de Zwartenbergse Polder ontwikkelde nederzetting Leur. Leur groeide als gevolg van de overslag van turf uit tot een langgerekt globaal oost-west lopend bebouwingsslint met kerk en niet-agrarische bebouwing. Dit beeld is nog redelijk goed bewaard gebleven. Haaks op dit oude lint ligt de oude haven aan het begin van de voormalige turfvaart. Hier ontwikkelde zich in de loop van de 19e eeuw op basis van de structuur uit de 17e en 18e eeuw een industriegebiedje. Hiervan maken de op de westelijke kade gelegen gebouwen van zeepfabriek De Ster, restanten van een suikerfabriek en een midden 19e-eeuwse molenromp deel uit.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

Hoewel geen sprake is van een planmatige aanleg uit de periode 1850-1940 wordt het beeld toch gedomineerd door de 19e en vroeg-20e-eeuwse ontwikkeling, die als gevolg van verbeteringen in de infrastructuur de vlekken Etten en Leur kenmerkte.

Historische betekenis

Het geheel herinnert aan de rol die Leur vanaf de 16e eeuw had in de handel en overslag van turf en de 19e-eeuwse uitgroei van de nijverheid.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

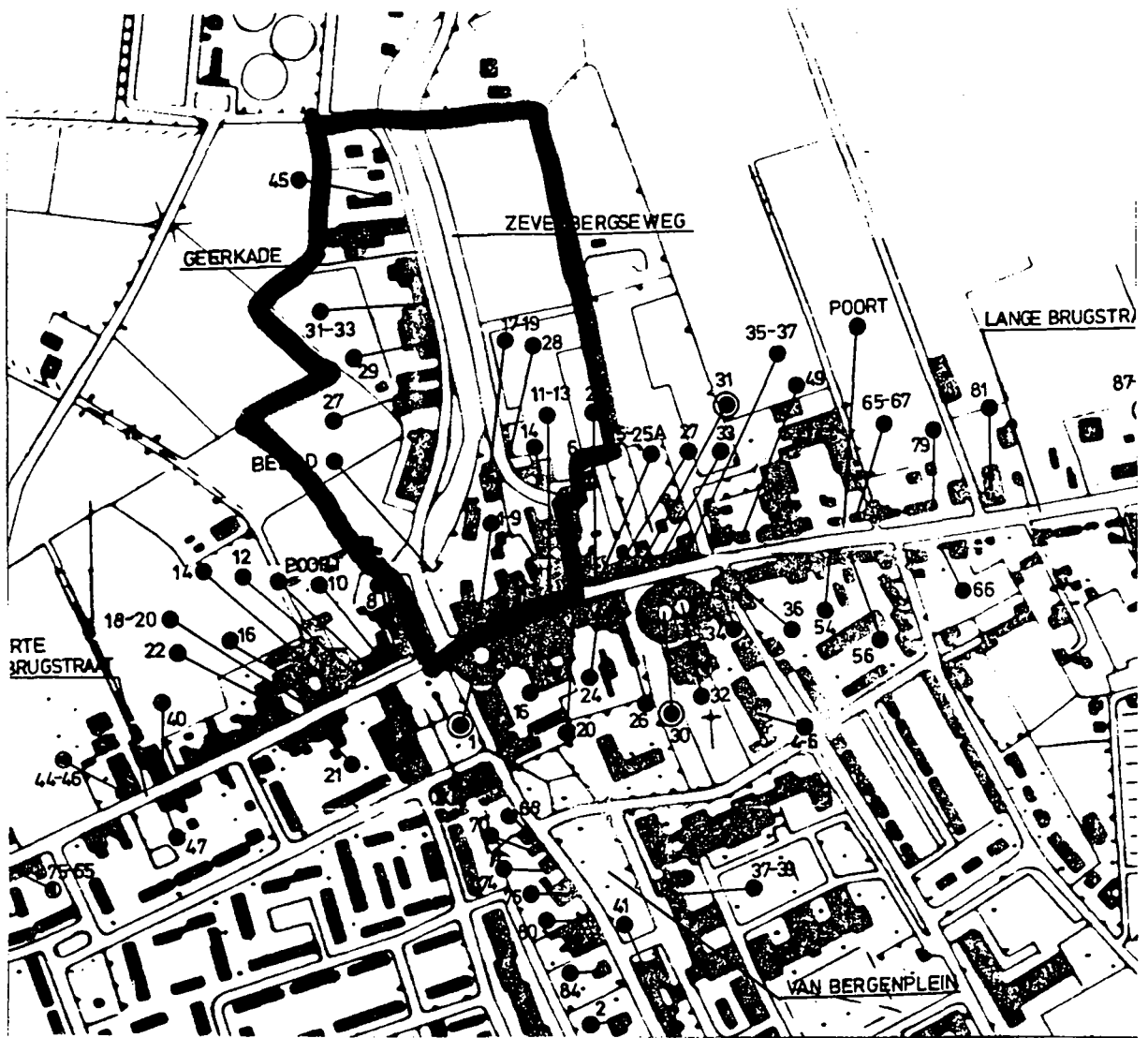
Het havengebied wordt aan de zuidzijde begrensd door de bebouwing van Leur met talrijke oudere panden. Het ligt aan het begin van de Leurse Haven in open akkergebied.

Gaafheid

De bebouwing is weliswaar gedeeltelijk gewijzigd maar het geheel is nog goed herkenbaar als voorbeeld van een 19e-eeuws industriegebied met haven.

Zeldzaamheid

De bovenbeschreven ontwikkeling is op regionaal niveau zeldzaam te noemen.

Etten-Leur, Geerkade

3.7. *Gemeente Geldrop, Heuvel*

Algemene karakteristiek

De Heuvel is het oude, middeleeuwse plein van dit bij het iets ten noorden gelegen kasteel ontstane dorp. De hoofdzakelijk agrarische nederzetting groeide in de vorige eeuw door de toenemende industrialisatie uit tot een stedelijk aandoende kern, met een combinatie van fabrieken, fabrikanten- en arbeiderswoningen rondom een imposante neokerk. De goede wegverbindingen, de nabijheid van Eindhoven, het kanaal en de in 1913 gereedgekomen spoorlijn zorgden voor goede verbindingen.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

Het driehoekige plein met enige iets verbrede straten in de nabijheid dateert al uit de middeleeuwen, en heeft sinds de late 19e eeuw een gesloten, veelal tweelaagse bebouwing van vooral fabrikantenwoningen en het raadhuis. Deze bebouwing heeft een eclectisch karakter en vormt aan de oostkant deels een schil voor een complex van voormalige wollenstoffenfabrieken, onder meer de beschermde fabriek van de Fa. Van den Heuvel.

Historische betekenis

De kern is in de huidige vorm een goed voorbeeld van de wijze waarop industrialisatie en verstedelijking zorgden voor de verstening en schaalvergroting aan een oorspronkelijk meer agrarisch gericht plein.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

De kom is geheel ingesloten door verbrede of nieuw aangelegde wegen. Deze hebben ook de verbinding met het ten noorden gelegen kasteel verstoord. Alleen aan de zuidoostzijde nabij de stroom de Rul is de relatie tussen landschap en bebouwing nog afleesbaar.

Gaafheid

Ondanks de grootschalige ontwikkelingen onmiddellijk ten noorden en westen van het plein is de Heuvel met omliggende straten nog grotendeels gaaf gebleven.

Zeldzaamheid

Als voorbeeld van een door industrialisatie meer verstedelijkt agrarisch plein is de kom van Geldrop op regionaal niveau zeldzaam te noemen.

Geldrop, Heuvel

3.8. Gemeente Goirle, Bergstraat, Kerkstraat, Schoolstraat

Algemene karakteristiek

De kom van Goirle is een middeleeuwse beekdalnederzetting, ontstaan op de zandrug van de Leij. De oudste bebouwing in de Kerkstraat en Bergstraat bevindt zich in een langgerekte strook evenwijdig aan deze waterloop. Hier bevindt zich ook de toren van de oorspronkelijke middeleeuwse parochiekerk, die in 1897-99 door een neokerk is vervangen. Haaks hierop ligt de Schoolstraat. Als gevolg van de aanwezigheid van helder beekwater vestigde zich hier in de loop van de vorige eeuw textielindustrie. Thans is het geheel een voorbeeld van een geïndustrialiseerd ouder dorpsbeeld, dat visueel een 19e- en vroeg 20e-eeuws stempel draagt.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

De bestaande langgerekte nederzittingsstructuur is behouden maar werd verdicht door meer aaneensluitende bebouwing en diepe fabriekscomplexen in de strook tussen Berg- en Kerkstraat en de Leij ten zuiden.

Historische betekenis

De dorpskom heeft een bijzondere waarde als voorbeeld van een in de late 19e eeuw geïndustrialiseerde, maar oorspronkelijk agrarische dorpskern.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

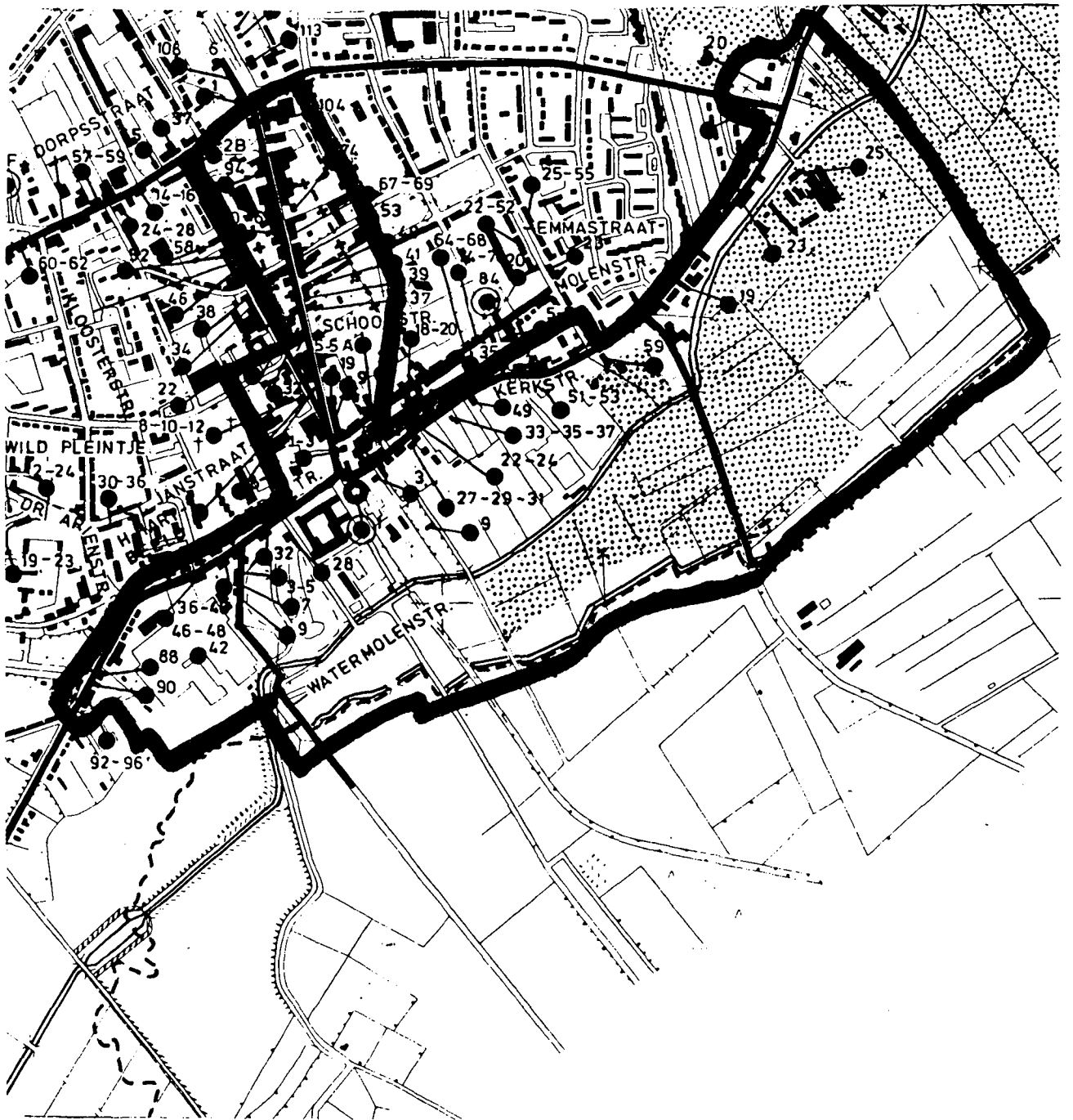
Vanuit het open agrarische landschap met de Leij ten zuiden is het gemengde beeld van bebouwing en industrie nog steeds te beleven.

Gaafheid

Bebouwing en dorpsbeeld dragen een overwegend laat-19e- en vroeg 20e-eeuws stempel, als zijn de fabrieksgebouwen ook recent nog gewijzigd en vernieuwd.

Zeldzaamheid

Een dergelijke mengeling van woningen en industrie in een oorspronkelijk agrarisch dorpsbeeld is in Brabant betrekkelijk zeldzaam.

Goirle, Bergstraat

3.9. Hooge en Lage Zwaluwe, Spoorstraat-Havenstraat; Dorpsstraat-Kerkstraat-Nieuwlandsedijk

3.9.1. Spoorstraat-Havenstraat

Algemene karakteristiek

Beide straten maken deel uit van de kern Hooge Zwaluwe en vormen een onderdeel van de middeleeuwse bedijking van de Grootte Waard, later de Emiliapolder. Ten zuiden loopt de Onderstraat, een lager gelegen binnendijkse straat. De bebouwing heeft zich vanouds geconcentreerd rondom de 17e-eeuwse N.H. Kerk met de thans niet meer functionerende haven en breidde zich later uit in de richting van de neogotische R.K. Kerk. De dijkbebouwing bestaat uit woningen met de nok evenwijdig aan de dijk. Deze dragen als gevolg van wijzingen thans hoofdzakelijk een 19e-eeuws karakter.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

Er is hier geen sprake van een planmatige aanleg maar van een historisch gegroeid geheel, dat in de vorige eeuw van karakter veranderde door verlenging en verdichting der lintbebouwing.

Historische betekenis

De kern is van belang als voorbeeld van een in de vorige eeuw verdichte dijknederzetting.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

De relatie tussen bebouwing en de open landerijen en polders is grotendeels nog aanwezig.

Gaafheid

De patronen van wegen en wateren en de bebouwing zijn in hoofdlijnen gaaf bewaard gebleven.

Zeldzaamheid

Een dergelijke dijknederzetting is in Brabant zeldzaam.

Hooge en Lage Zwaluwe, Hooge Zwaluwe (Spoorstraat)

3.9.2. Dorpsstraat-Kerkstraat-Nieuwlandsedijk

Algemene karakteristiek

De kern van Lage Zwaluwe is evenals Hooge Zwaluwe een langgerekte dijknederzetting met een binnendijkse onderstraat. Ook hier maakte de dijk deel uit van de begrenzing van de Grootte Waard. De Hervormde Kerk en de 19e-eeuwse R.K. Kerk, na oorlogsschade vernieuwd, vormen kernen in de langgerekte lintbebouwing van eenlaags woningen en bedrijfjes met de nok evenwijdig aan de straat. Ten noorden van de Nieuwlandsedijk bevindt zich de haven. Ten zuiden treffen we aan de Industriestraat een rond 1900 tot stand gekomen reeks griendwerkersbedrijfjes. De bebouwing draagt door verdichting en vernieuwing thans een 19e- en vroeg 20e-eeuws karakter.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

Evenals in Hooge Zwaluwe is hier sprake van een in de vorige eeuw gewijzigde historische structuur.

Historische betekenis

De kern is een uiterst gaaf en uitgebreid voorbeeld van een in de vorige eeuw verdichte lintbebouwde structuur.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

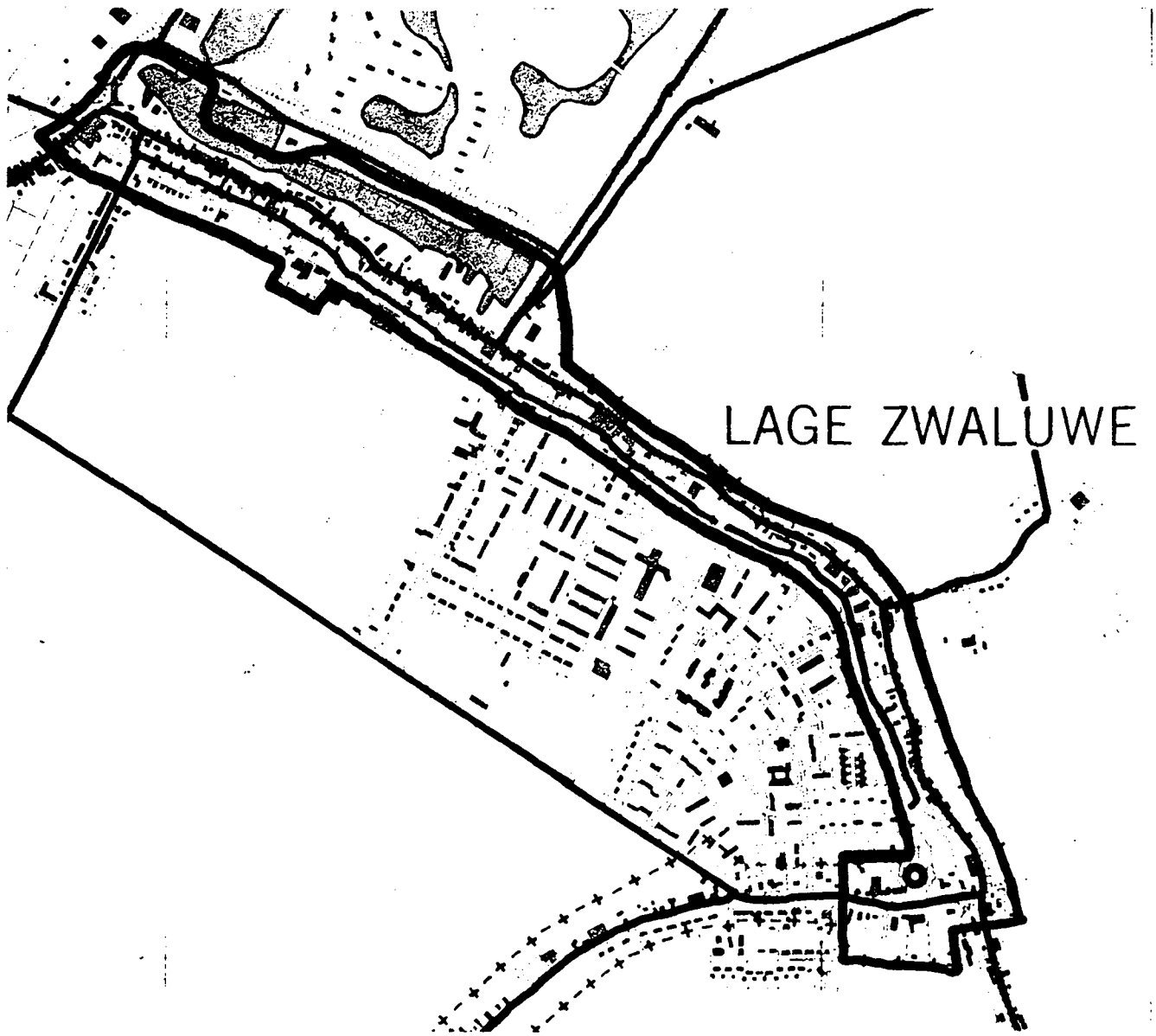
De relatie tussen dijknederzetting, haven en open polderland is aan de noord- en zuidwestzijde nog aanwezig.

Gaafheid

Bebouwing en wegenpatroon zijn goed bewaard gebleven.

Zeldzaamheid

Een dijknederzetting van en dergelijke omvang is in Brabant zeldzaam.

Hooge en Lage Zwaluwe, Lage Zwaluwe (Dorpsstraat)

3.10. *Gemeente Nuenen, Park*

Algemene karakteristiek

De kom van Nuenen is ontstaan vanuit een tiendakkerdorp met gelijkwaardige nederzettingen, waarbinnen het driehoekige plein Berg door handel en verkeer langzamerhand aan betekenis won. Hier bevindt zich eenlaags bebouwing met op het plein de eeuwenoude gerechtslinde. De handelsnederzetting breidde zich uit met verscheidene textiel fabrieken, met name linnenweverijen. De driehoekige structuur Park ten zuiden werd geleidelijk aan volgebouwd. Hier kwamen functies die in de oude kern geen ruimte meer hadden. In de loop van de 19e eeuw werd de ten zuiden gelegen schuurkerk vervangen door een omvangrijk neogotisch bouwwerk. Verder verrezen hier een klooster, woningen en een brouwerij. Het driehoekige plein zelf werd als pendant van Berg in 1915 ingericht tot Volkspark met een landschappelijke aanleg, vijver en muziekkiosk.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

Als pendant van de oude kern Berg heeft Park een bijzonder eigen karakter, dat versterkt wordt door het groene Volkspark met deels een- en soms tweelaagse bebouwing van vrijstaande woningen.

Historische betekenis

De nederzetting heeft bijzondere betekenis als voorbeeld van een stedenbouwkundige aanleg op basis van oudere weg Patronen.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

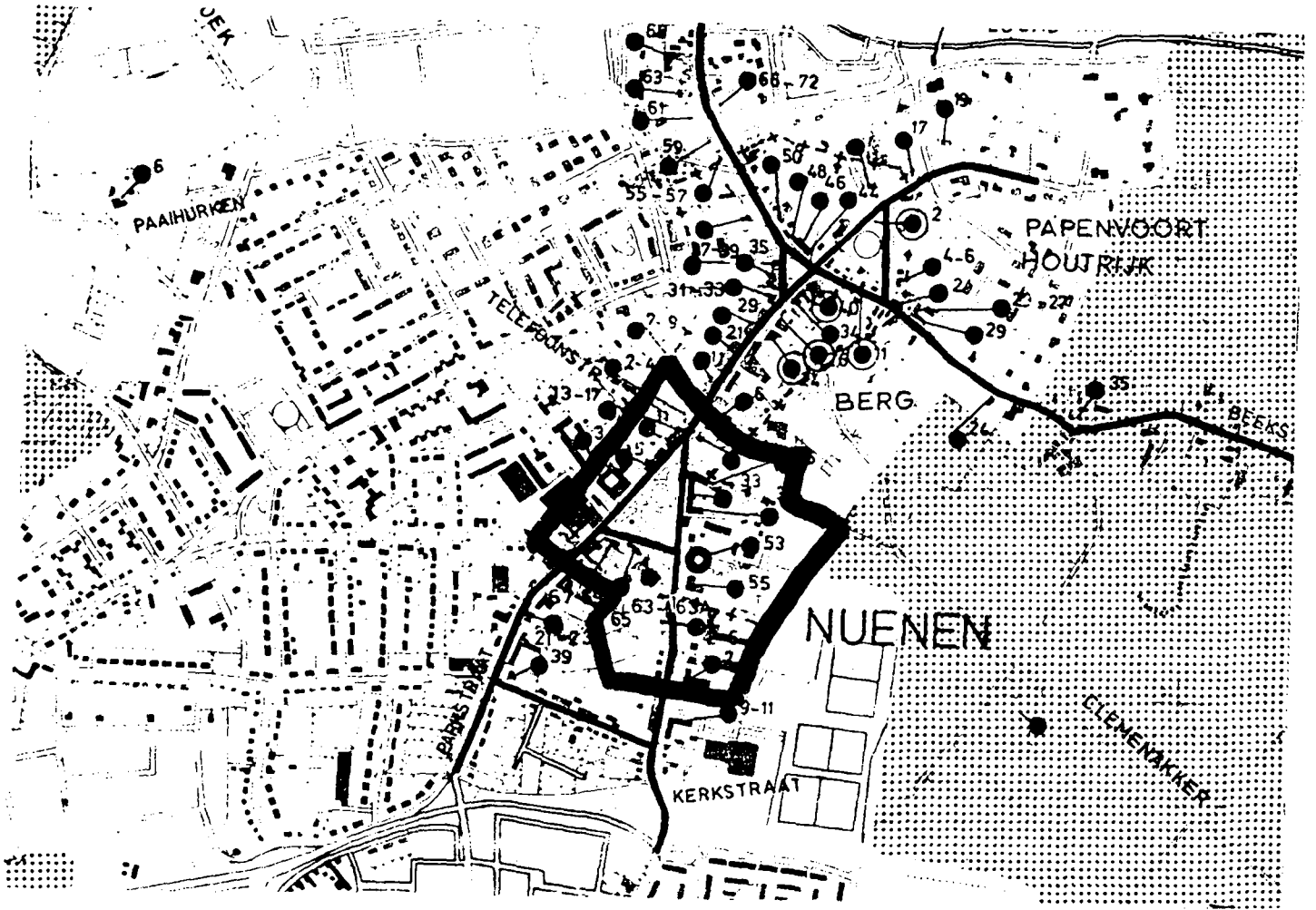
De structuur heeft een nauwe relatie tot de oudere kern Berg ten noorden, maar is overigens na de tweede Wereldoorlog geheel door latere bebouwing ingesloten.

Gaafheid

Structuur en bebouwing zijn goed bewaard gebleven en vormen een afspiegeling van de sociale lagen en het functioneren van een laat-19e-eeuwse kern.

Zeldzaamheid

Als voorbeeld van een samenhangende dorpsuitbreiding met parkaanleg en grote variatie in functies is Park zeer zeldzaam.

Nuenen, Park

3.11. Gemeente Udenhout, Schoorstraat-Groenstraat-Slimstraat-Kreitenmolenstraat

Algemene karakteristiek

Udenhout moet zijn ontstaan als boshoeve-nederzetting vanuit de ontginning van bosgebied, met een voor deze categorie typerend langgerekt patroon met systematische lineaire opzet. Nabij de kruising der vier hoofdstraten bevinden zich kerk en raadhuis uit de vroege 19e eeuw. De komst van het station en de toenemende nijverheid hebben een verlenging en verdichting van de lintbebouwing tot gevolg gehad. De straten maken echter door de aanwezigheid van voortuinen nog steeds een landelijke indruk. Alleen ter hoogte van de kruising ontstaat door het ontbreken der tuinen een iets steniger karakter.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

De genoemde 'kruisstraten' geven met hun langgerekte lintbebouwing een bijzonder karakter aan de kern. Toch dateert deze structuur uit de middeleeuwen. In de vorige eeuw zette een proces van verdichting in, zonder dat ingrijpende wijzigingen plaats hadden.

Historische betekenis

De kern heeft betekenis als een middeleeuwse nederzetting met overwegend 19e-eeuws accent.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

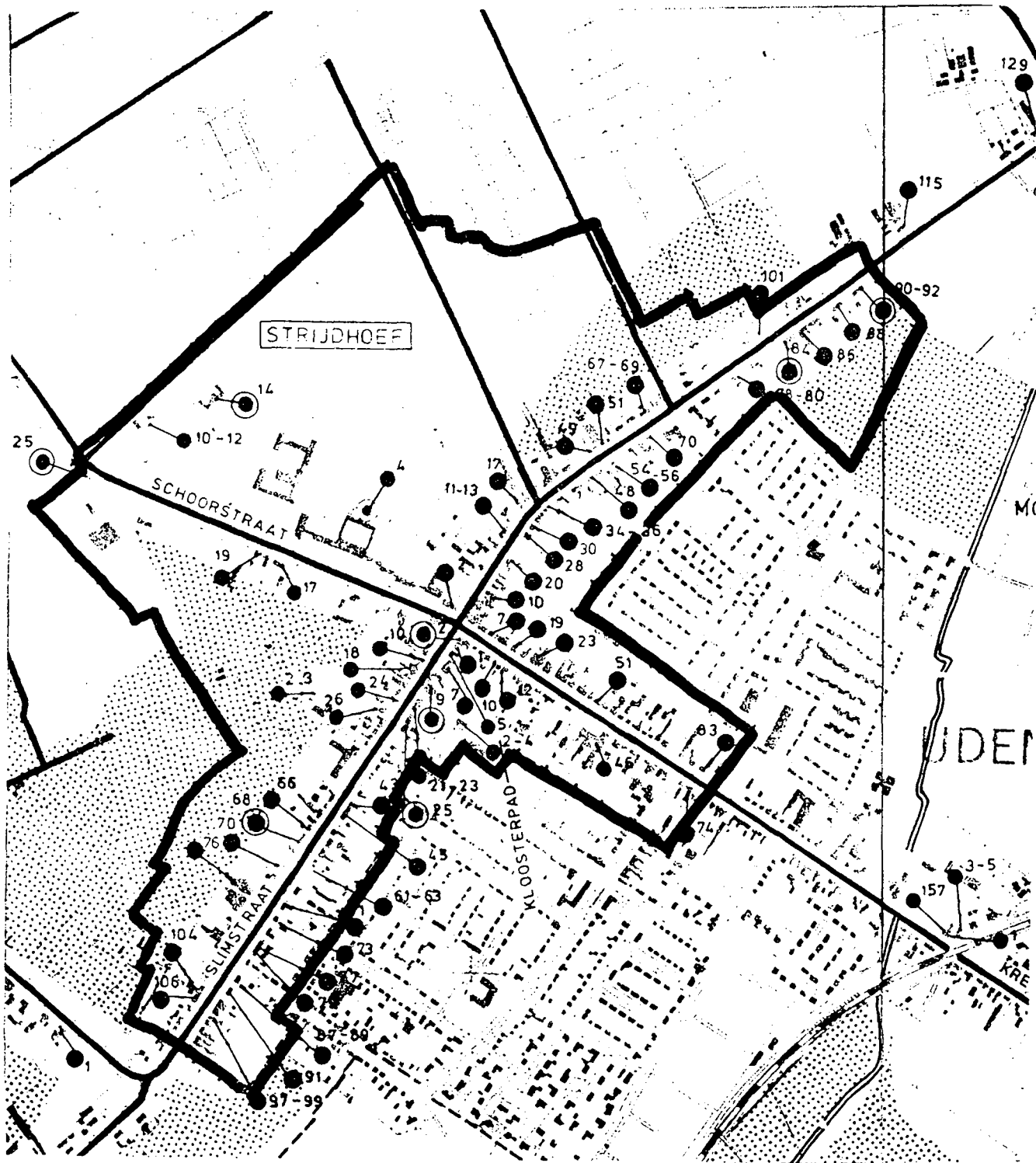
De bebouwing is aan de zuidoostzijde vrijwel geheel ingesloten door nieuwbouw. Aan de noordwestzijde daarentegen is de relatie tot akkers en bosgebied (Landgoed De Strijdhoeft) met de diepe achtererven nog gaaf bewaard.

Gaafheid

Structuur en bebouwing zijn in het algemeen gaaf gebleven.

Zeldzaamheid

Een dergelijke planmatige nederzetting met verdichting in de periode 1850-1940 is in Brabant zeldzaam.

Udenhout, Schoorstraat

3.12. Gemeente Vught, Taalstraat-Mariaplein; Hoogstraat

3.12.1. Taalstraat-Mariaplein

Algemene karakteristiek

De oude verbindingsweg tussen Vught en 's-Hertogenbosch maakt deel uit van de rond 1740 aangelegde weg naar Eindhoven, die op de westelijke oever van de Dommel loopt. De weg werd na 1745 verhard en om strategische redenen in 1847 verhoogd. Aan deze straat lagen buitengoederen van gegoede Bossche ingezetenen. In de loop van de 19e eeuw vond een sterke verdichting plaats die leidde tot een lintbebouwing. Oudere panden als Zionsburg en Sophias Burg werden opgenomen in een reeks eclectische villa's en rijtjeswoningen. Tevens werd hier in de late 19e eeuw de befaamde drukkerij Bogaerts gevestigd, later opgevolgd door de metaalwarenfabriek Grasso. Na de verplaatsing van dit bedrijf werd het bedrijfsterrein in 1932-33 naar plannen van A.J. Kropholler bebouwd met de Mariakerk, woningen, klooster en scholen.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

De langgerekte Taalstraat is een voorbeeld van een oudere structuur die in de periode 1850-1940 een sterke transformatie onderging en omgevormd werd tot een straat met talrijke villa's en woonhuizen. Het Mariaplein met omgeving is een planmatige stedenbouwkundige structuur ter plaatse van een voormalige fabriek, waarvan de fabrikantenwoning en een deel van de gevel gespaard bleven. Deze structuur is ontworpen door Kropholler die kerk, pastorie, woningen, scholen en klooster situeerde rondom een plein. Hierdoor ontstond een zeldzaam gaaf beeld van tweelaags bakstenen bebouwing met hoge pannen zadeldaken. De afwisselende vormen en de laag aanzettende daken geven een gevarieerd gevelbeeld.

Historische betekenis

De Taalstraat heeft een bijzondere betekenis, vanwege de ontwikkeling van de infrastructuur in Brabant en de hiermee samenhangende transformatie van de bebouwing. Het Mariaplein is een goed voorbeeld van een parochieel centrum dat naar één plan is uitgevoerd en een afspiegeling vormt van de katholieke gemeenschapsgedachte in stedenbouw en architectuur.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

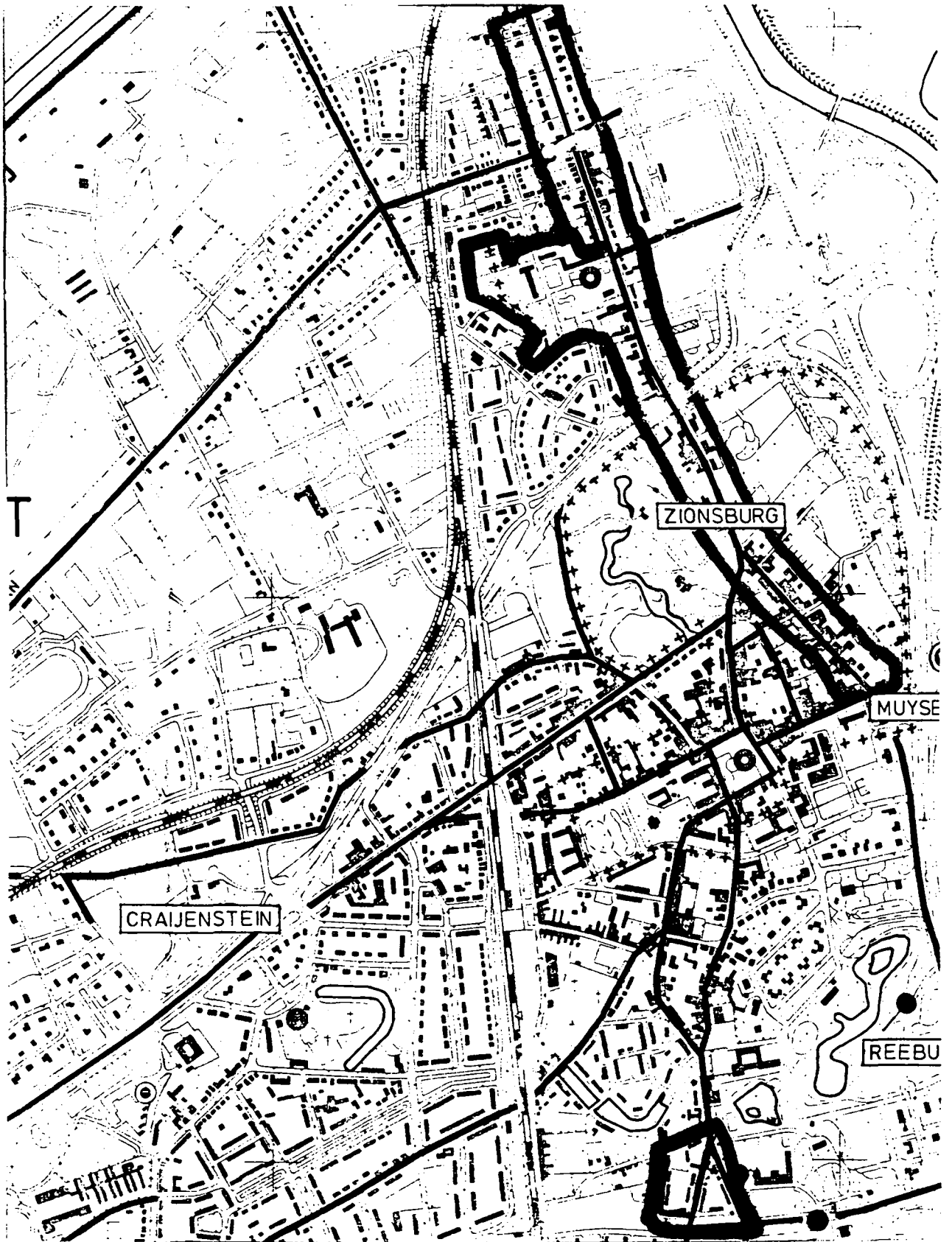
Taalstraat en Mariaplein zijn door een snelweg met viaduct van de oude kern van Vught afgesneden en aan de oost- en westzijde door een spoorlijn en verbindingswegen ingesloten. Hierdoor is de relatie met het Dommeldal ten oosten niet meer te beleven.

Gaafheid

De structuur en bebouwing zijn volledig gaaf bequaard gebleven.

Zeldzaamheid

Taalstraat en Mariaplein zijn zeldzame voorbeelden van de ontwikkelingen uit de periode 1850-1940, met een reeks woningen die de toenmalige stijlontwikkelingen representeren. Het Mariaplein mag ook op landelijk niveau van groot belang genoemd worden en is vergelijkbaar met Krophollers Amsterdamse Linnaeushof.

Vught, Taalstraat, Hoogstraat

3.12.2. Hoogstraat

Algemene karakteristiek

De uitbreiding van Vught vond na ongeveer 1880 onder meer plaats binnen de bestaande structuur van onverharde landwegen ten zuiden van de kom. Hier werd in de driehoek Hoogstraat, Vlasmeersestraat en Akkerstraat in 1938 een woningcomplex gebouwd naar ontwerp van architect C. Knuttel, een schenking van het echtpaar Van Beuningen. De woningen doen met de gewitte muren, de kruisramen met kleine roedeverdeling en de pannen daken landelijk en dorps aan. Bij de inrichting van het plein met pomp is aangesloten bij oud-Hollandse tradities.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

Het wijkje is weliswaar binnen een bestaande padenstructuur tot stand gekomen, maar vertoont door de ruime tuinen en het groene plein met pomp aan de Hoogstraat toch invloed van de tuinstadgedachte. Het is als zodanig vergelijkbaar met tuindorpen in Twente en andere projecten van Knuttel, onder meer in Deventer. Door de afwisseling in pleinen en straten en verspringende rooilijnen is met een beperkt aantal woningtypen toch een zeer samenhangende wijk gecreëerd.

Historische betekenis

De wijk is van betekenis als laat voorbeeld van een tuinwijk met goed gedetailleerde woningen volgens een samenhangende stedenbouwkundige opzet en als gevolg van mecenaat.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

De wijk is ingebed in een oud wegenpatroon en maakt deel uit van een groengordel ten zuiden van Vught, waar het internaat Mariaoord, het neogotische landhuis Roocouleur en het landschapspark Reeburg gelegen zijn.

Gaafheid

Het geheel is gaaf bewaard gebleven inclusief de kleine roederamen, de gedenkstenen op de pomp en de groen geglaazuurde pannen van de woningen.

Zeldzaamheid

Een dergelijke goed gedetailleerde tuinwijk is in Brabant zeldzaam.

3.13. *Gemeente Wouw, Markt en omgeving*

Algemene karakteristiek

De kern Wouw ontstond als een tiendakkerdorp met een niet-agrarische buurt, rondom de in 1414 gebouwde Lambertuskerk. Al in 1272 moet hier een stenen Mariakapel hebben gestaan. Wouw ontwikkelde zich tot een handelsnederzetting met marktplein aan de verbindingsweg Bergen op Zoom-Breda. Hier ontstond de gebruikelijke concentratie van logementen, winkels en handelshuizen. De aanleg van een spoorlijn ten zuiden in 1863 gaf nieuwe impulsen, tot de sluiting van het station ca. 1936. De bebouwing aan de Markt, de Bergsestraat en de Roosendaalsestraat heeft thans een laat 19e- en vroeg 20e-eeuws karakter.

Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

De langgerekte, globaal noord-zuid lopende structuur, met aan de westzijde van de weg het rechthoekige marktplein met raadhuis ten noorden van de kerk, heeft een oude oorsprong. Thans draagt het geheel een 19e- en vroeg 20e-eeuws stempeel. Vooral het ruime marktveld met beplanting en bebouwing is een waardevol geheel. De ernaar toe leidende straten hebben een deels eclectische, een- en tweelaagse bebouwing.

Historische betekenis

Deze kern heeft betekenis als gaaf voorbeeld van de wijze waarop de ontwikkeling van handel en nijverheid in de vorige eeuw leidde tot een visuele verandering en aanpassing van een eeuwenoude structuur.

Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving

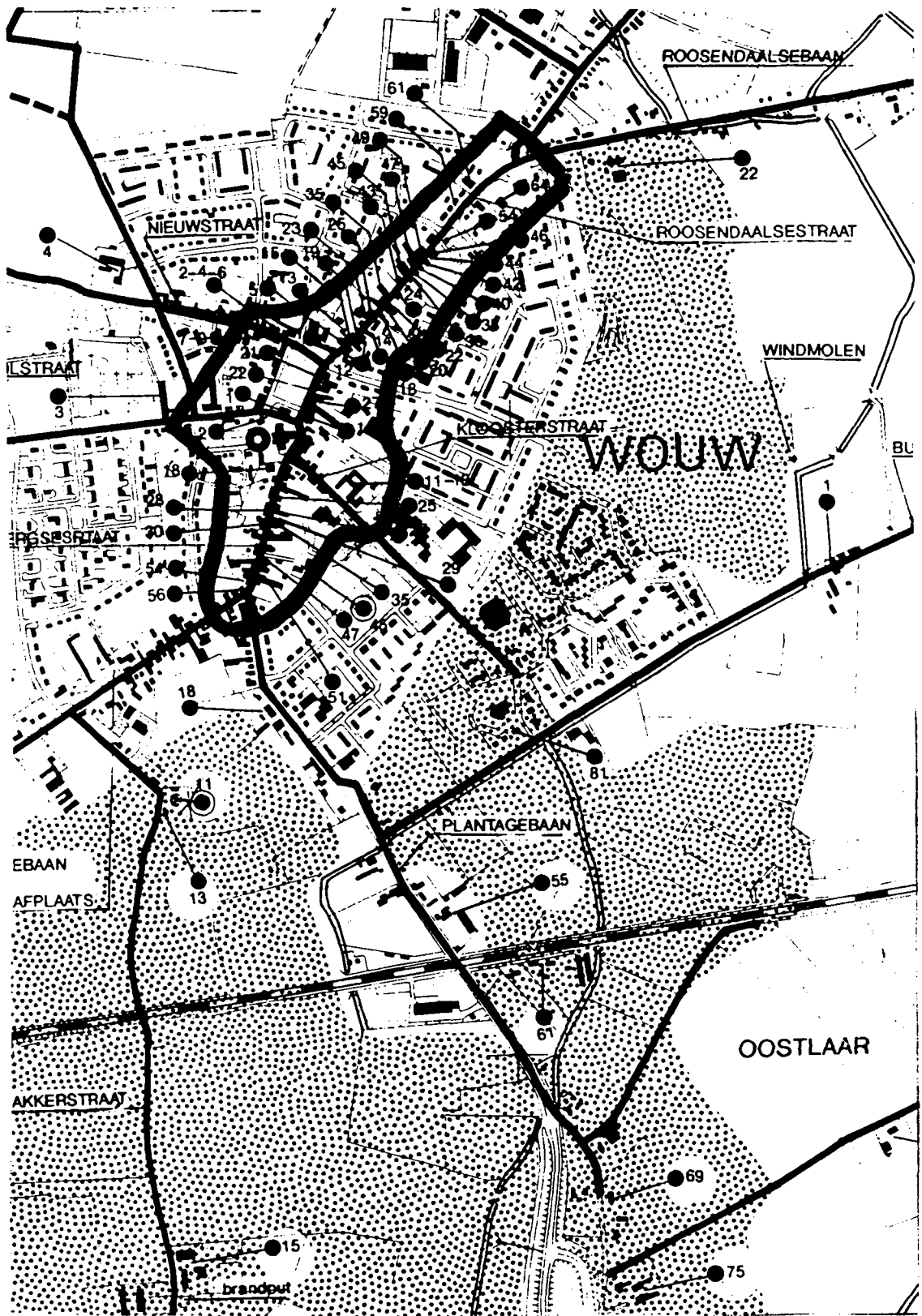
De dorpskern is geheel ingesloten door wijken uit de periode na de Tweede Wereldoorlog.

Gaafheid

Structuur en bebouwing zijn gaaf bewaard gebleven.

Zeldzaamheid

Als voorbeeld van een in de 19e eeuw verdichte dorpsnederzetting is deze structuur in Brabant niet zeldzaam. Toch is hier met name door de gaafheid van het geheel sprake van een waardevol geheel.

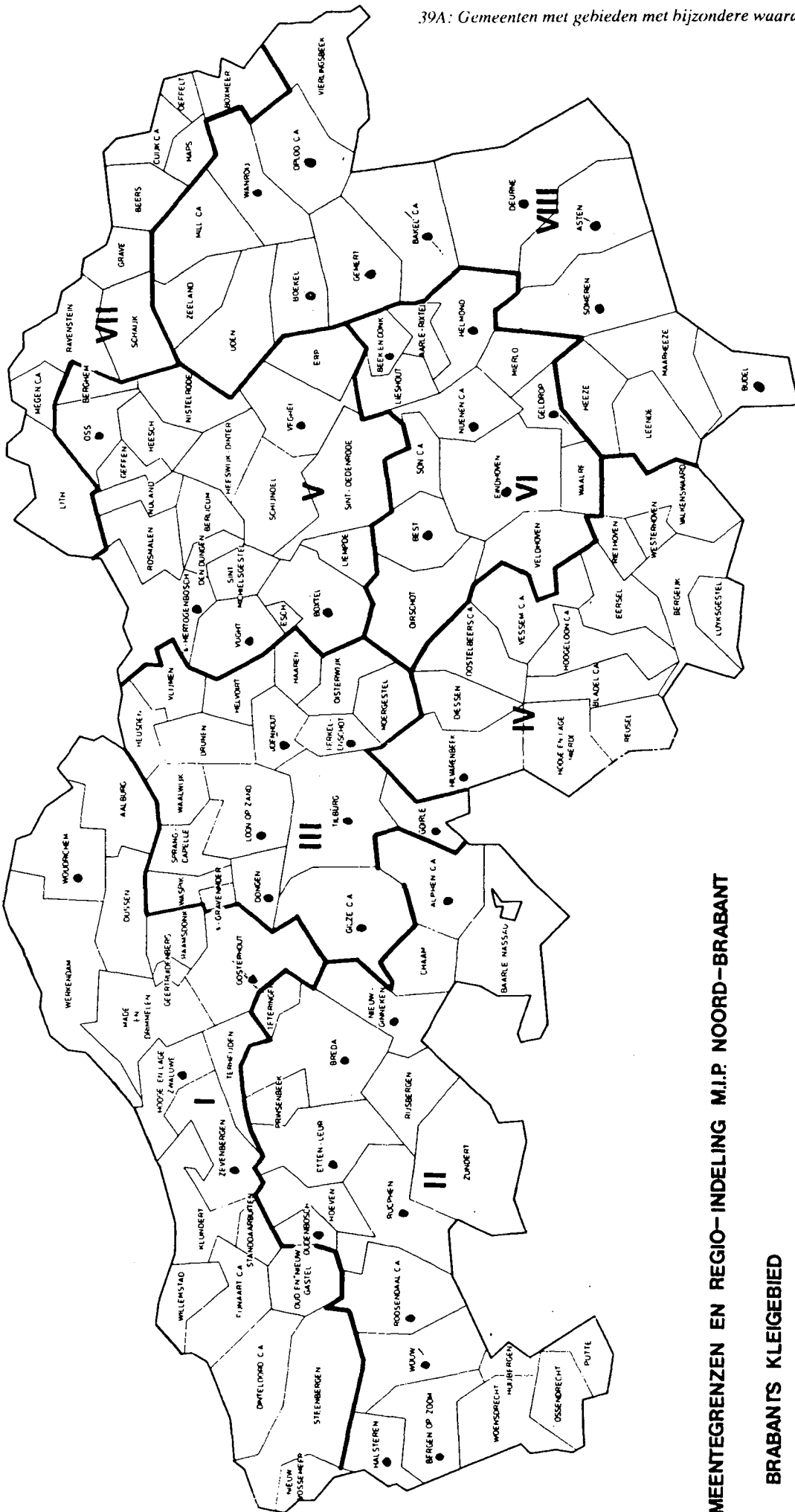

Wouw, Markt

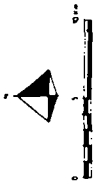
4. Gebieden met bijzondere waarden, eerder in MIP-rapporten beschreven

Hier wordt ter informatie een korte lijst gegeven van de gebieden met bijzondere waarden uit de periode 1850-1940, welke in de gemeente-rapporten van het MIP reeds eerder beschreven zijn.

Asten	Koningsplein	Roosendaal	Boulevard Antwerpia
Bakel	De Rips		Van Gilselaan
Beek en Donk	Zuid-Willemsvaart		Station en omgeving
Bergen op Zoom	Singelgebied Noord	Rucphen	Dorpsstraat
	Singelgebied Zuid	Someren	Kanaalzone
Berkel-Enschot	Bossheweg	Tilburg	Goirkestraat
	Koningshoeven		Reitse Hoevenstraat-Bokhamer
Boekel	Huize Padua		St.-Josephstraat
	Venhorst		Stadskern
Breda	Baronielaan		Wilhelminapark-Gasthuisring
	Montenspark		Zorgvlied
	Nieuwe Ginnekenstraat		Zwijsenstraat-Noord
	Wilhelminapark	Veghel	Haven
Deurne	Helenaveen		Van Miertstraat
Eindhoven	Den Elzent	Wanroij	Peel-Raamstelling
	Haagdijk		De Stichting
	Nieuw-Gestel	Woudrichem	Wilhelminasluis
	Philipscomplexen	Zevenbergen	Plein 1940
	Philipsdorp		Stationsstraat
	Philipswijk		
	Rijks Psychiatrische Inrichting		
	Villapark Tongelre		
	Wilhelminaplein		
	Witte Dorp		
Gemert	Handel klooster		
	Peelontginningen		
Gilze-Rijen	Hoofdstraat		
Halsteren	Vrederust		
Helmond	Kanaalzone		
	Villapark		
	Volkswoningbouw		
's-Hertogenbosch	Esplanade		
	Hekellaan		
	Muntel		
	Papenhulst		
	Vughtpoort		
	Het Zand		
Hilvarenbeek	Gorp		
	De Utrecht		
Loon op Zand	Berndijk		
Nieuw-Ginneken	Anneville		
Oosterhout	Bredaseweg		
	Hoogstraat		
Oploo	De Bunthorst		
	De Stichting		
Oss	Molenstraat-Spoorlaan		
Oudenbosch	Markt		

PROVINCIE NOORD - BRABANT

GEMEENTEGRENZEN EN REGIO-INDELING M.I.P. NOORD-BRABANT

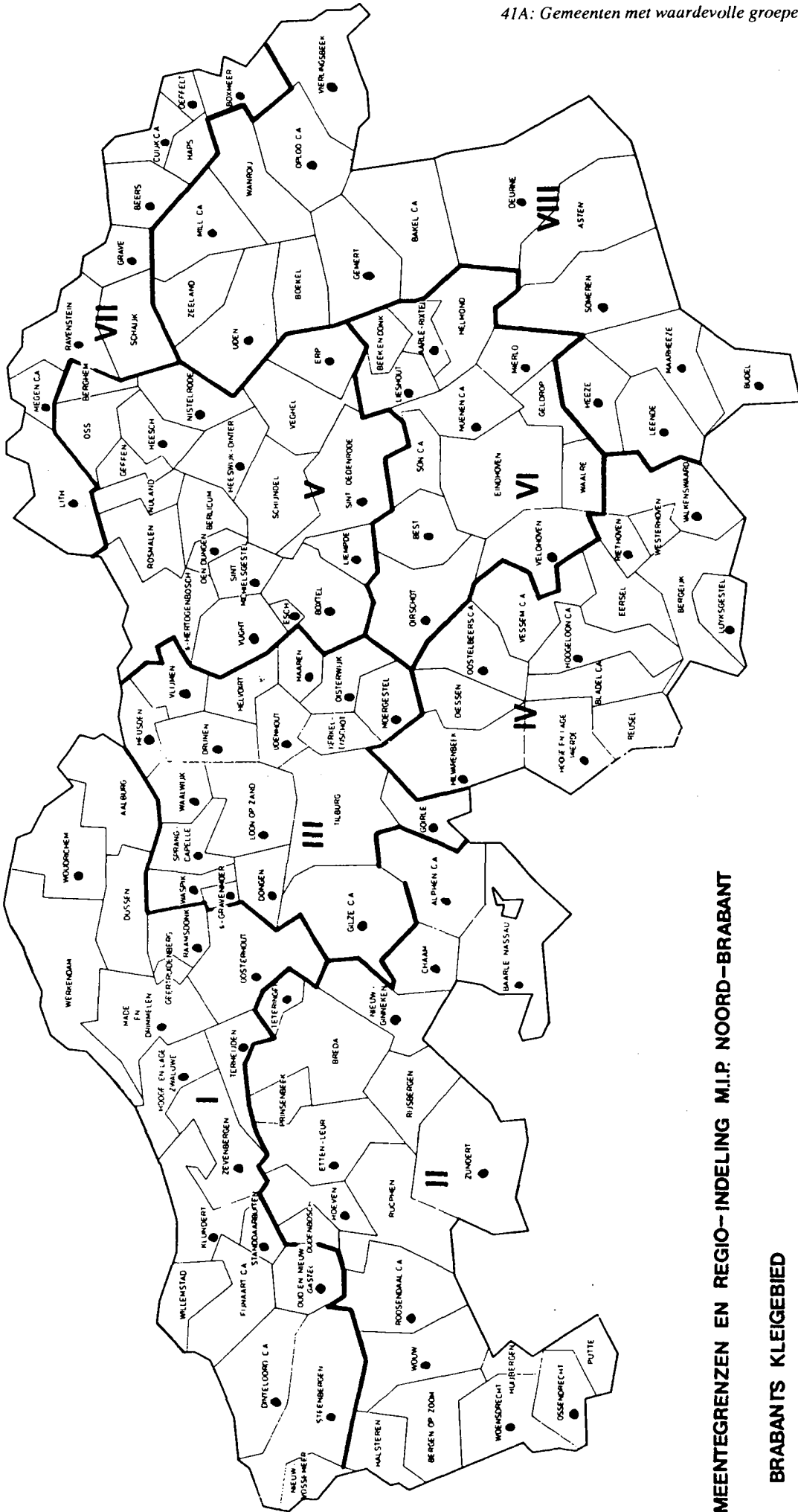
- I BRABANTS KLEIGEBIED
- II ZUIDWEST BRABANT
- III REGIO TILBURG
- IV KEMPENLAND
- V REGIO 's-HERTOGENBOSCH
- VI REGIO EINDHOVEN
- VII MAASKANT
- VIII BRABANTS PEELGEBIED

5. Waardevolle groepen uit de periode voor 1850

Binnen de provincie bevinden zich talrijke nederzettingen die visueel weliswaar een 19e of 20e-eeuws karakter hebben, maar in oorsprong uit de periode voor 1850 dateren. Deze zijn in de inventarisatie-rapporten vaak summier beschreven en op de kaart aangeduid. Hier wordt van deze waardevolle oudere structuren een overzicht gegeven.

Aarle-Rixtel	Aarle-Rixtel	Grave	Escharen
	Croy		Velp
	Gecneind-Kruisschot	's-Gravenmoer	's-Gravenmoer
Alphen	Boshoven	Haaren	Eind
Baarle-Nassau	Baarle-Nassau-Loveren		Holleneind
	Boshoven	Heesch	Berkt
	Castelré		Broekhoek
	Nijhoven-Tommel		Zoggel
	Oude Strumpt	Heeswijk-Dinther	Heeswijk
Beers	Beers	Heeze	Heeze
	Groot-Linden		Kerkhof
Best	Aarle	Heusden	Doeveren
	Sint-Antoniusweg	Hilvarenbeek	Bics-Houtakker
	Vleut		Brcehees
Boxmeer	Beugen		Esbeck
	Boxmeer		Gorp en Rovert
	SambEEK		Groot Loo-Klein Loo
Boxtel	Boxtel		Tulder
	Gemonde		De Utrecht
Budel	Budel	Hoeven	Bovendonk
Chaam	Snijders Chaam		Sint-Maartenspolder
Cuijk c.a.	Cuijk	Hooge en Lage Mierde	Vloeiend
	Katwijk	Hooge en Lage Zwaluwe	Helkantse Dijk
	Sint-Agatha	Hoogeloon	Casteren
Deurne	Deurne	Klundert	Noordschans
Dinteloord	Boompjesdijk		Roode Vaart
	Dinteloord	Leende	Leende-Boshoven
Dongen	Klein Dongen		Leenderstrip
	Dongense Vaart	Liempde	Kasteren
Drunen	Drunen		Vriikhoven
	Elshout	Lieshout	Lieshout
Den Dungen	Grinsel		Mariahout
	Paterstraat	Lith	Kesselse Dijk
	Spurkstraat		Lith
Erp	Boerdonk		Lithoijen
	Erp	Loon op Zand	Berndijk
	Keldonk	Luijksgestel	Luijksgestel
Esch	Esch	Maarheeze	Maarheeze
Etten-Leur	Etten	Made	Made
	Hoge Vaartkant	Megen	Haren
	Leur		Lietingstraat
Gemert	Gemert		Macharen
	Handel	Mierlo	Mierlo
Gilze-Rijen	Molenschot	Mill	Bruggen
Goirle	Bakertand		Kapelweg
	Nieuwkerk		Sint-Hubert
	Tilburgseweg		

Moergestel	Broekzijde Heizen Hildsven Oirschotseweg Postelstraat Klooster Stanislaus	Teteringen Uden Udenhout Valkenswaard	Hoeveneind Teteringen Kerkstraat Veghelsedijk Winkel Achterste Brug Dommelen Veldhoven Meerveldhoven Zandoerle Groeningen Vortem-Mullem Haarsteeg Meliestraat Nieuwkuijk Vught Baardwijk-Besoyen- Waalwijk Wapik Wapik-Zuid Woensdrecht Uppel Moerstraten Wouwsche Plantage (buurtschap) Zevenbergen Buisse Heide De Moeren Wallsteyn
Nieuw-Ginneken	Bavel Cauwelaer Galder Grazen Lijndonk Seminarieweg Ulvenhout	Veldhoven Vierlingsbeek Vlijmen	
Nistelrode Nuenen	Loo Berg Opwetten	Vught Waalwijk	
Oeffelt Oirschot	Oeffelt Boterwijk Hedel Heerenbeek Notel Spoordonk	Waspik Woensdrecht Woudrichem Wouw	
Oisterwijk	Hondsberg Kerkhoven De Logt		
Oost-West- en Middelbeers	De Baest Oostelbeers Westelbeers	Zevenbergen Zundert	
Oosterhout	Heuvel Den Hout Oosteind		
Oploo Ossendrecht Oud en Nieuw Gastel Raamsdonk Ravenstein	Sint-Anthonis Ossendrecht Oud en Nieuw Gastel Haven-Heereplein Dennenburg Demen Neerloon		
Riethoven Roosendaal Sint-Michielsgestel	Walik Markt Gemonde Maaskantje Sint-Michielsgestel		
Sint-Oedenrode Someren	Sint-Oedenrode Gebergte-Hersel Lierop Moorsel-Oeyenbraak Winkelstraat		
Sprang-Capelle	Haven Sprang-Capelle		
Standdaarbuiten Steenbergen Terheijden	Standdaarbuiten Steenbergen Hazeldonk Terheijden Wagenberg		

GEMEENTEGRENZEN EN REGIO--INDELING M.I.P. NOORD-BRABANT

- I BRABANTS KLEIGEBIED
- II ZUIDWEST BRABANT
- III REGIO TILBURG
- IV KEMPENLAND
- V REGIO '98--HERTOGENBOSCH
- VI REGIO EINDHOVEN
- VII MAASKANT
- VIII BRABANTS PEELGEBIED

6. Beschermde stads- en dorpsbezielen

De gegevens zijn ontleend aan: Historische factor verdeelsleutel stadsvernieuwingsfonds, Zeist (RDMZ) 1984. De begrenzing der gezichten is te vinden op de deelkaarten in deze publicatie.

Bergen op Zoom	Stadskern
Breda	Stadskern
	Ginneken
Eersel	Eersel
Eindhoven	Riel
Geertruidenberg	Stadskern
Grave	Stadskern
's-Hertogenbosch	Stadskern
Heusden	Stadskern
Hilvarenbeek	Hilvarenbeek
Liempde	Liempde
Made	Drimmelen
Megen	Megen
Mierlo	Het Broek
Oirschot	De Bollen
	Oirschot
Oisterwijk	Oisterwijk
Oosterhout	Oosterhout
Ravenstein	Ravenstein
Someren	Boomen
Waalre	Loon
Willemstad	Willemstad
Woudrichem	Woudrichem